

UZROCI I FAZE MIGRACIJA

Vrijeme stvaranja velike dijaspore hrvatskoga naroda započinje u prvoj polovici 15. stoljeća. Osnovni uzrok, tj. potisni faktor migracija i iseljavanja bio je prodor Osmanlija. Od tada pa sve do konca 18. stoljeća velike skupine Hrvata napuštale su svoja domicilna područja, seleći se u valovima u nekoliko pravaca. Svaki je val bio povezan s novim osvajanjem hrvatskoga etničkog područja i prouzrokovao usporedno događanje dvaju procesa: proces masovnoga iseljavanja iz Hrvatske i proces doseljavanja novih migranata iz južnih i jugoistočnih krajeva na hrvatsko etničko područje.

Područja useljenja ovih hrvatskih migranata, koje stručna literatura naziva starom hrvatskom dijasporom, a bila je to južna, sjeverozapadna, srednja i srednjoistočna Europa, potraživala su radnu snagu. Razloga tome bilo je više. Naime, kao i većina srednje Europe u to doba, uslijed osmanlijskih napada i okupacije, lokalnih ratova, epidemija zaraznih bolesti, mikroklimatskih promjena, elementarnih nepogoda i sl., ta su područja bila depopulirana i u ekonomskoj stagnaciji, te se (i) u hrvatskim migrantima vidjela željena radna snaga. Vlasnici crkvenih i vlastelinskih imanja (od koji su neki bili Hrvati) nastojeći zadovoljiti potrebe za radnom snagom, susretljivo su prihvaćali doseljenike i smještali ih na svojim posjedima. Tako je većina hrvatskih migranata završila u ruralnim područjima. Međutim, jedan dio Hrvata pripadao je obrtničko-trgovačkom sloju, kao i plemstvu koje se situiralo u urbanim središtima.¹⁸⁶

U početku sukoba s Osmanlijama prvi su bili u opasnosti južni krajevi Hrvatske, i to: sjeverne padine Biokova, Mosor i Velebit. Selidbeni val kretao se preko Jadrana na Apeninski poluotok. U drugoj polovici 16. stoljeća smiruje se iseljavanje u tome pravcu iz gradova, ali se pojačava iseljavanje s otoka Raba, Paga, Hvara, Korčule i Braća, a nakon toga iz Istre, Primorja te otoka Krka.

Na Apeninskom poluotoku doseljenici su stvorili kolonije, imali su čak i vlastito svećenstvo. Do današnjih je dana od nekadašnjih brojnih zajednica apeninskih Hrvata, kako ih naziva stručna literatura, preživjela jedino skupina Hrvata u talijanskoj pokrajini Molise. Osim Apeninskoga poluotoka, tj. današnje Italije, pripadnici stare hrvatske dijaspore iz istih su se uzroka uselili na područja današnjih država: Austrije, Češke, Slovačke, Mađarske, i Rumunjske. Dijelom i Hrvati u Srbiji pripadaju kategoriji stare dijaspore, ali se u ovom radu obrađuju pod kategorijom Hrvata u bivšim jugoslavenskim republikama. U staru dijasporu, ali posebnih obilježja, spadaju i Hrvati u Bugarskoj. Danas po broju prednjače Hrvati u Mađarskoj, Austriji i Srbiji. Prema procjenama ova dijaspora broji ukupno oko 150 000 ljudi.¹⁸⁷

Istodobno s iseljničkim valovima s hrvatskoga državnog i etničkoga prostora u 15. st., usmjerenima prema navedenim destinacijama uslijed ekspanzije Osmanlija s jugoistoka, ostatak Europe bio je zaokupljen otkrićem Novoga svijeta.

¹⁸⁶ Usp. Kučerova, 1998.

¹⁸⁷ Usp. Holjevac, 1968; Valentić, 1970, 1973, 1977, 1984; Gradišćanski Hrvati...1973; Grbić, 1994, 2000, 2006; Izvješća...1998; Gradišćanski Hrvati...; Wikipedia...

Jesu li ili nisu dubrovački pomorci bili na Kolumbovim lađama 1492. godine kada je pristao uz obale Novoga svijeta te jesu li se ili nisu preživjeli brodolomci nekoga dubrovačkog broda u 16. stoljeću bili prisiljeni iskrcati na obalama Sjeverne Karoline, asimilirali se s jednom tamošnjom indijanskom skupinom nametnuvši joj svoje ime - Indijanci Croatan ili Croatoan, pitanja su na koja povijest još nije dala pouzdanih odgovora.¹⁸⁸ U svakom slučaju, sporadičnih i individualnih useljavanja na sjeverni i južni američki kontinent bilo je praktično od samoga Otkrića i tijekom narednih stoljeća. Prvi useljenici hrvatskoga porijekla bili su pomorci, trgovci i misionari. Zbog razvojnih potencijala, Amerika je za sve useljenike, pa tako i Hrvate, slovila kao 'obećana zemlja'. Stoga je, paralelno s pogoršanjem gospodarske situacije u Hrvatskoj, useljavanje Hrvata na oba američka kontinenta, a isto tako i u Australiju i Novi Zeland te u Južnu Afriku, počevši od polovice 19. stoljeća nadalje, poprimilo obilježje masovnosti. Uvidom u statističke podatke zemalja useljenja, kao i izvješća iseljeničkih ureda na području bivše Austro-Ugarske Monarhije, nije moguće dati precizan podatak o broju iseljenih osoba iz Hrvatske. Međutim, postoji podatak da je s područja nekadašnje Austro-Ugarske Monarhije u razdoblju od 1892. do 1931. g. u Ameriku uselilo 2 275 852 ljudi. Kako se već napomenulo, Hrvati su često dokumentirani kao Austrijanci i/ili Mađari, ili prema regionalnom porijeklu. Do nekih konkretnijih statističkih podataka dolazi se putem različitih istraživanja, od kojih neka početno i nisu znanstvenoga karaktera, nego su vođena osobnim interesima i afinitetima, ali su doista relevantni izvori za utvrđivanje činjeničnoga stanja. Njih je bezbroj, razasuti su

¹⁸⁸ Ovim intrigantnim pitanjem bavilo se više autora, npr. Louis Adamic, američki pisac slovenskoga porijekla koji je smatrao da su dubrovački brodovi dotaknuli američki kontinent čak i prije Kolumbovih, ili F. Šišić, hrvatski povjesničar, koji je tvrdio da su dubrovački mornari plovili na Kolumbovim brodovima, ili J. Horvat, također hrvatski povjesničar, koji je smatrao isto, i dr. (usp. Prpić, 1997). Jedno od posljednjih, ako ne i posljednje djelo na temu jest knjiga Adama S. Eterovicha: *Croatia and Croatians at the Lost Colony, 1585-1590*, objavljena u San Carlosu (Kalifornija) u izdanju Ragusan Pressa 2003. g. Prema prikazu Š. Š. Čorića u *Dom i svijet, informativnom tjednom prilogu za iseljenike br. 427* od 23. svibnja 2003. g., navodi se: „Pred nama je knjiga...o hrvatskim korijenima među američkim Indijancima, posebice onima koji i danas nose ime Croatan-Indijanci...priča počinje pojmom 'izgubljena kolonija' i na ogromnom stablu urezanim imenom 'Croatoan' ... u području Sjeverne Karoline, a koje su pronašli i zabilježili engleski kolonizatori Sjeverne Amerike u 16. st. Za buduće istraživače svakako su izazovne brojne značajke posebice kod Croatan i Algonquin Indijanaca, koje ih povezuju s Hrvatskom, Dalmacijom i Dubrovnikom. Primjeri spadaju u prave kuriozitet, ali svakako zaslužuju da im se netko, ne samo pionirski, nego temeljito i znanstveno posveti. Tako su jedino ti Indijanci u Americi uzgajali vinovu lozu, jedino su oni mješanci s bijelcima 'mediteranskog tipa', što oni i sami po predaji i danas ponavljaju. Jedino je kod njih tradicionalno osobno ime Ma(n)te. Do danas je sačuvano dvadesetak toponima s obveznom početnom riječi *Croatoan ili Croatan* (šume, jezera, mjesta, otoci, parkovi, zaravni i sl.). Osim toga, Eterovich nadalje upozorava na desetine drugih riječi koje uopće ne sličje indijanskim, već hrvatskim, primjerice: vrijeme je *sat*, izvor ili rijeka je *potomak*, zaravan koja je ravna i bez trave naziva se i izgovara *pokošen*, riba ili mjesto gdje se ribari je *riba-kon*, a što se tiče same riječi *Croatan*, stručnjaci upozoravaju da je nalaze u Algonquin Indijanaca, ali je zanimljivo da inače u njihovom jeziku ni u jednoj drugoj riječi nemaju glasove CR ili KR. Eterovich također navodi cijeli niz primjera prisutnosti hrvatskih mornara na dubrovačkim i stranim brodovima, a koji su dolazili u kontakt s dotičnim dijelom svijeta. Tako su bez dvojbe prije, za vrijeme i nakon otkrića Amerike, sve od 1300. do 1700. godine mnogi hrvatski mornari sudjelovali na putovanjima prema sjevernoameričkom kontinentu, a što je vidljivo, navodi Eterovich, iz brojnih mađarskih, venecijanskih, turskih i drugih arhiva i dokumenata. Vrlo su zanimljivi i još za istraživanje otvoreni brojni podaci koje navodi Eterovich, kao onaj da se današnja 'The New England Coast' prije zvala 'The New Dalmatia', da su glasoviti engleski voditelji ekspedicije Sir Walter Raleigh i naš Dubrovčanin Nikola Gozi-Guchetich zajednički vijećali u Londonu 1585. godine o predstojećem putu prema Americi itd.“ Čorić, 2003; usp. također Prpić, 1997.

u knjigama, novinskim člancima, izvješćima, arhivima i sl. Navedimo samo jedan izdvojeni primjer: titanikolog Slobodan Novković, istražujući havariju „Titanika“, utvrdio da je na tom brodu bilo trideset Hrvata, od kojih je troje preživjelo nesreću.¹⁸⁹ U svakom slučaju, postoje indicije koje upućuju na zaključak da se u razdoblju od 1892. do 1924. g. samo u sjevernu Ameriku iselilo oko dva milijuna Hrvata.¹⁹⁰

Putovanje u daleke iseljeničke destinacije organizirane su najčešće putem agencija, koje su ubirale pritom velik profit. Istina, mnogi su stigli do željenoga cilja, ali bilo je i prevarenih, kao i onih koji su dovedeni na rub financijske propasti. Stoga, kad se danas neki pitaju, zbog čega toliko dramatziranja oko ‘bolnoga ostavljanja zavičaja’ i ‘odlaska u neizvjesnost’, te iste sintagme smatraju stereotipizacijom tih događaja te ih čak i banaliziraju. Naime možda je ipak većini na umu bila samo misao o ‘boljem životu’, što je tek jedno od mogućih pojašnjenja. Organizirano useljavanje u Ameriku počelo je 1892.g. Useljenici su ulazili u SAD kroz tzv. *američka vrata*, odnosno otok Ellis. Iz europskih luka putovalo se otprilike tri tjedna, a jasno, većina nije bila u prvorazrednim ili drugorazrednim klasama, nego u potpalublju, gdje je bila najjeftinija karta. Stizali su higijenski, emocionalno i psihički iscrpljeni. Tek je tada uslijedio čuveni *pregled u šest sekundi*, pri čemu su liječnička povjerenstva, svrstavajući useljenike u etnički poželjne (sjeverna i zapadna Europa) i nepoželjne (jugoistočna Europa i Azija), američkim vlastima omogućavala da primaju samo mlade, jake i zdrave, omogućavala selekciju.¹⁹¹ Taj čuveni pregled, kako nam tumači suvremena medicinska antropologija, svodio se na sljedeće: otkrivanje simptoma zaraznih bolesti, psiholoških poremećaja i fizičkih nedostataka. Ponižavajuća medicinska, pa i pravna procedura, koja je naročito pogađala žene bez pratnje i djecu, trajala je nekoliko desetljeća. I sam je Theodor Roosevelt 1903.g. tražio hitno poboljšanje uvjeta primitaka migranata. Treba li tome komentara?¹⁹² Taj zastrašujući tretman uključio je 1917.g. čak i provjeru pismenosti. Etnički nepoželjni, među njima, Hrvati, Srbi i Poljaci, morali su znati pročitati sljedeći tekst iz Evanđelja po Ivanu: ‘Vaša bogatstva su pokvarena, a vašu odjeću pojeli su moljci’.

Međutim, uslijed raznih nedaća koja je iseljenike pratila od odluke o odlasku, putovanja, prijema i početnoga snalaženja, brojne su nedaće zadesile one koji su ostali kod kuće. Nekima se put njihovih obitelji ‘u neizvjesnost’ pretvorio u prave tragedije: razdvojene obitelji, zapuštena imanja ostala su na teret ženama i/ili ostarjelim roditeljima. Mnogi su migranti poginuli ili nestali, a njihove obitelji nisu nikada saznale podatke o njihovoj sudbini. Doista bolno djeluje pismo Mare Orešković iz Široke Kule kraj Gospića koja je nakon spomenute havarije „Titanika“ pisala osiguravateljskom društvu moleći odštetu:

Tužna sam i žalosna stara sirota bez ikoga svoga, tko bi me do smrti dohraniti mogao. Imala sam tri sina, naime Stipana, Tomu i Luku i sva tri su boreći se za život i obstanak u tuđem svijetu poginuli, i to Stipan u Magjerskoj pogođen od mine na željeznici, Toma u Americi u jednoj fabrici, a najmlađi sin Luka ostao mi je zadnje poufanje, ali i on pošao u Ameriku, namjeri se na nesretni brod ‘Titanik’, koji je nesretno potonuo i moj sin Luka na njemu smrt našao.¹⁹³

¹⁸⁹ Usp. Vurušić, 2006.

¹⁹⁰ Usp. Bukovčan, 2006.

¹⁹¹ Bila je to inače već druga selekcija, jer se prva vršila u ukrajnim lukama, usp. Toševa Karpowitz, 2012.

¹⁹² Ibidem.

¹⁹³ Hrvatske novine 12, 1998, str. 6.

U hrvatskoj znanstvenoj i stručnoj terminologiji naziva se ova emigracija starim ekonomskim prekomorskim / transkontinentalnim iseljeništvom.¹⁹⁴

Što se tiče ove faze iseljavanja, skup potisnih/poticajnih faktora za tako masovnu emigraciju nalazi se u općoj ekonomskoj stagnaciji i nazadovanju Hrvatske, što je bila posljedica unutarnje politike Austro-Ugarske Monarhije. Primjerice, propadanjem dalmatinskoga brodarstva, uvođenjem vinske klauzule, promjenom prometovanja između unutrašnjosti i obalnoga područja i sl., čitave su profesionalne i socijalne kategorije stanovništva (brodari, ribari, vinogradari, prijevoznici, ugostitelji i sl.) ostajale bez sredstava za egzistenciju. Tome se pridružio nesretni splet okolnosti kao što je, recimo, epidemija bolesti vinove loze u jadranskoj zoni i svinjske kuge u nekim dijelovima unutrašnjosti Hrvatske (npr. Srijem, Slavonija). Sukladno lošoj politici i ekonomiji, sporu industrijalizaciju pratila je ekstremno niska stopa zapošljavanja. Ukinuće Vojne krajine, raspadanje obiteljskih zadruga i dioba imovine otežali su plaćanje poreza, rasli su seljački dugovi.¹⁹⁵

U ekonomskoj privlačnosti 'obećane zemlje', tj. oba američka kontinenta, sagledanoj kroz mogućnosti zaposlenja, dobre zarade i podizanja životnoga standarda, nalazi se skup djelujućih privlačnih faktora ključnih za odluku da upravo oni budu emigracijska destinacija: rastuća industrija, napredna poljoprivreda, relativno dobre zarade u svim sektorima sekundarnih i tercijarnih djelatnosti i sl.

Osim pomoraca i trgovaca, koji su svakako bili pioniri hrvatskoga transkontinentalnog iseljništva, rečeno je već da su u većini hrvatski emigranti bili ribari i seljaci. Vrlo malo ih je imalo nekakvu školu ili zanat, dakle većina je bila nekvalificirana, čak nepismena. U početnim godinama, pa i desetljećima, među njima najveći je broj Dalmatinaca i Primoraca, kasnije se mijenja regionalna struktura te se udio migranata proširuje sve većim brojem i na ostale hrvatske regije.

U početku odlaze uglavnom mladi i mlađi muškarci dakle dobno i radno najproduktivniji i najvitalniji dio stanovništva.¹⁹⁶ Otprilike desetak godina kasnije počinje rasti udio žena u migraciji. Neke žene dolaze za svojim muževima, a po neke dolaze iseljenici u rodni kraj, da bi se oženili svojim sunarodnjakinjama. Neke poziva rodbina. Naime, za hrvatsko iseljništvo je općenito karakteristično da pripada tzv. iseljavanju lančanoga tipa¹⁹⁷. To je ona vrsta iseljavanja kada budući migranti, prvenstveno posredstvom društvenih i poslovnih veza s prethodnim, već situiranim migrantima, saznaju za mogućnost zaposlenja i osiguravaju sredstva za prijevoz

¹⁹⁴ Za dalji kronološki i ini pregled usp. Čizmić, 1982, 1994; Antić, 1988, 1991, 1992, 1995; Banović, 1990, 1998; Čizmić, Sopta, Šakić, 2005, Mursalo, 2003; Živković et al., 1990; Valentić, 1970, 1973, 1977, 1984 i dr. (vidi popis literature).

¹⁹⁵ Ibidem.

¹⁹⁶ „Većinom su to bili vrlo mladi ljudi, prosjek godina tih prvih imigranata nije bio veći od 22 ...'snažna i zdrava' radna snaga koja je bila potrebna za rad u rudnicima i metalnoj industriji“, Bukovčan, 2006:72.

¹⁹⁷ Lančana migracija je poseban tip migracije u koju su involvirani migranti pojedinci, njihove obitelji, rođaci, prijatelji, susjedi i sl. Zapravo, lančana migracija poseban je tip migracije u koju je involviran migrant pojedinac, njegova obitelj, prijatelji, susjedi odnosno 'zemljaci', tj. obiteljska mreža i lokalna zajednica. Ta posve dinamizirana migracija ima više posljedica: od depopulacije domicilnoga prostora zbog poticanja masovnijih odlazaka i stvaranja novih etničkih manjina u migratornom području, do povećavanja udjela žena u migracijskim procesima, do utjecaja na spajanje obitelji, itd., usp. Dictionary, 2003.

i smještaj. Premda se nerijetko za putnu kartu do Amerike prodavala jedina i posljednja imovina, čest je bio slučaj da prethodni migranti financiraju putovanje, a ovi drugi otplaćuju od prvih zarada. Odlazak su također financirale brojne agencije pozajmicama koje su migranti također trebali otplatiti od prvih zarada. Prethodni migranti pozivaju druge ne samo iz poslovnih, nego i iz emotivnih razloga, stoga su to najčešće bili članovi obitelji i prijatelji. Tako, nakon određenoga broja godina od početne inicijative jednoga čovjeka, eventualno nekolicine ljudi, nastajale su brojčano velike, vrlo bliske i povezane iseljeničke zajednice, rezultat rodbinsko-prijateljskih i zavičajnih (regionalnih) migracijskih lanaca.¹⁹⁸

Dakle, pojam staroga iseljeničtva odnosi se na prekomorsko/transkontinentalno iseljavanje od druge polovice 19. st. do Prvoga svjetskog rata u Sjevernu i Južnu Ameriku, Afriku, Australiju, Novi Zeland. Potisno-privlačni faktori su ekonomske prirode, s jedne strane potpuno osiromašenje (pretežno seljačkoga) stanovništva i potencijalne mogućnosti u zemljama useljenja. Po broju, danas prednjače Hrvati i/ili njihovi potomci u SAD-u, Kanadi, Argentini, Čileu i Australiji.

Nakon Prvoga svjetskog rata prilike u Hrvatskoj, koja je postala dijelom Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, kasnije Kraljevine Jugoslavije, ekonomska, kao i društveno-politička situacija nije se bitno popravila. Naime, ta država nije uspjela riješiti gotovo ni jedan od prijašnjih uzroka iseljavanja. Primjerice, seljački posjedi se i dalje smanjuju, seljački dugovi prerastaju u pravu krizu, pitanje agrarne reforme nije riješeno, fiskalna politika u agraru teško opterećuje sitne poljoprivredne posjede, nesrazmjer između cijena poljoprivrednih i industrijskih proizvoda sve je veća, tempo industrijalizacije je i dalje među najnižima u Europi. S druge strane, eskaliraju politički pritisci.

Iseljavanje se nastavlja i ulazi u svoju sljedeću fazu, nazvanu novim ekonomskim iseljeničtvom. Transkontinentalnoj iseljeničkoj populaciji pridružuje se, naime, europska ekonomska emigracija u prvoj polovici 20. stoljeća, a čini ju iseljavanje u zapadnoeuropske zemlje. Prema procjenama, u tome se razdoblju iz Hrvatske uglavnom u Francusku, Belgiju, Njemačku i dr. iselilo oko 150 000 ljudi. Naime, iako je prema statistikama, do 1930. g. još uvijek najveći broj migranata odlazio u prekomorske zemlje, od 1930. do početka Drugoga svjetskog rata povećava se interes za odlaskom u europske zemlje. Razloga ima više. Zapravo, broj europskih migranata počinje rasti već od 1923. g. Osnovni razlog tome leži prije svega u restriktivnoj imigracijskoj politici SAD-a (njihov Zakon o imigraciji donesen je 1921. g.), a kasnije i drugih tipično imigracijskih zemalja, prvenstveno Australije i Kanade.

Nadalje, prema podacima Iseljeničkoga komesarijata u Zagrebu, ukupno se iz Banovine Hrvatske od 1927. do 1939. iselilo oko pedesetak tisuća ljudi, pretežno poljoprivrednika, šumskih i industrijskih radnika. Tome broju pridružujemo nekoliko tisuća iseljenih Hrvata iz Istre i onih sa sjevernojadranskih otoka koji su 1920. g. Rapallskim ugovorom proglašeni sastavnim dijelom Kraljevine Italije. *De facto* iseljavali su se iz istih ili sličnih razloga. Neki su odlazili u prekomorske zemlje, a neki su se raselili po tadašnjoj Jugoslaviji (Hrvatskoj, Srbiji, sve do Kosova i Makedonije).

¹⁹⁸ Usp. Živković et al., 1990.

Jedna od bitnih karakteristika ove faze iseljavanja je promjena regionalne strukture iseljenika. Uz Dalmatince i Primorce, koji i dalje brojčano prednjače, povećava se udio iseljenika iz drugih hrvatskih regija. Tako se npr. između dvaju svjetskih ratova, pod djelovanjem lančane migracije u relativno kratkom vremenu iselio, primjerice, velik broj Žumberčana u SAD, a Međimuraca u Australiju.

Dakle, ova faza odnosi se na ekonomsku europsku migraciju između dvaju svjetskih ratova: od 1918. godine do Drugoga svjetskog rata u zapadnoeuropske zemlje, kako se spomenulo, pretežno Njemačku, Francusku, Belgiju i njoj susjedne zemlje. One zbog rasta industrijalizacije potražuju radnu snagu, a zbog pogoršanja ekonomske situacije u ondašnjoj jugoslavenskoj državi i dijelom zbog useljeničkih restriktivskih zakona u obje Amerike, Australiji, Africi i Novom Zelandu bile su vrlo poželjne imigracijske destinacije.

Međutim, svakako treba spomenuti da je bilo i drugih iseljeničkih smjerova. Tako je npr. u razdoblju između dvaju svjetskih ratova dio migranata u potrazi za poslom odlazio prema istočnim i bliskoistočnim zemljama kao što su Turska, Iran, Afganistan i sl.¹⁹⁹

Neposredno iza Drugoga svjetskog rata ponovno se bilježi masovniji odlazak iz Hrvatske. Tada odlazi najprije politička (antikomunistička) emigracija dijelom u prekomorske, dijelom u zapadnoeuropske zemlje. Prema istim destinacijama krenuo je i povelik broj Hrvata iz prihvatnih logora.

Od 60-ih godina prošlog stoljeća njima se pridružuju ekonomski migranti. Najbrojniji su tzv. gostujući radnici, tj. oni koji su šezdesetih godina odlazili u zapadnoeuropske zemlje. Naime, europska kapitalistička privreda i dalje je potraživala radnu snagu, a socijalistička Jugoslavija nije pak ostvarila 'punu zaposlenost'. Zbog ublažavanja ekonomske krize potisnula je / odstupila od ideoloških principa i otvorila granice za privremeni rad u inozemstvu. Međutim, dijelom prikladno inicijativi da to doista bude privremeni rad, a dijelom da ublaži privredni neuspjeh, u tadašnjoj su Jugoslaviji ovi migranti nazivani: "naši radnici na privremenom radu u inozemstvu". Kako su u najvećem broju bili situirani u zemljama njemačkoga govornog područja, stekli su naziv gostujućih radnika prema njemačkoj riječi: *Gastarbeiter*. Termin *gastarbeiter* je najprije postao uobičajen i popularan u kolokvijalnom govoru, ali 'uvukao' se čak i u stručnu terminologiju.²⁰⁰

Za mnoge je, međutim, ova planirana privremena (tj. gostujuća) migracija stjecajem raznih okolnosti, planirano ili neplanirano, no od strane države useljenja omogućena, p/ostala trajna (najviše se to odnosi na potomke prve generacije migranata). Međutim, u ovome razdoblju brojčano značajan val iseljavanja ponovno se usmjerava prema prekomorskim zemljama, npr. Australiji, Novom Zelandu, Kanadi, SAD-u, a pridružuje im se od osamdesetih godina dvadesetoga stoljeća rastući broj visokoobrazovanih ekonomskih migranata koji pripadaju migraciji poznatoj u literaturi, pod nazivom "odljev mozgova".²⁰¹ Ti migranti odlaze u razvijene

¹⁹⁹ Tako je recimo Petra Ahela iz Sv. Jakova – Šiljevice (danas: Jadranovo) put odnio u Iran, u kraljevsku palaču tadašnjega šaha Reze Pahlavija, u kojoj je, kao vrsni majstor, postavljao minijaturne mozaik-pločice, Grbčić, 2009:37.

²⁰⁰ Usp. bilj. 320.

²⁰¹ U literaturi se ova vrsta migracije naziva i „elitna migracija“, usp. Lewellen, 2002.

europske i prekomorske zemlje, uglavnom u SAD. Procjenjuje se da je u ovoj fazi Hrvatsku napustilo moguće čak i do 800 000 ljudi.

Najnovija faza iseljavanja nastupila je početkom devedesetih godina dvadesetoga stoljeća. Radi se o prisilnim migracijama s hrvatskoga etničkog i državnoga prostora izazvanih ratom u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini nakon dezintegracije Jugoslavije. Iseljavanje karakteriziraju izbjeglički valovi iz područja zahvaćenih ratom. Najveći broj odselio se u zemlje Zapadne Europe i prekoceanske zemlje (SAD, Kanada, Australija, Novi Zeland). Dio njih ipak se vratio u Hrvatsku. Međutim, ni statistički niti sociološki one nisu dovoljno istražene, stoga ovom prilikom nema mogućnosti detaljnije ih obrazložiti.

Raspadom Jugoslavije dio Hrvata je u bivšim jugoslavenskim republikama i bivšoj pokrajini Kosovo postao narod u dijaspori. Radi se o Hrvatima u današnjim neovisnim državama Srbiji, Makedoniji, Crnoj Gori, Sloveniji i Kosovu. Ukupno je riječ o otprilike 250 000 ljudi bez Bosne i Hercegovine (BiH),²⁰² ali ako bi se i oni pribrojili, bila bi to brojka od otprilike 500 000 ljudi.

Zadnjih desetak godina prakticira se osobit tip povremenih i privremenih ekonomskih migracija u zapadnoeuropske zemlje. Riječ je odlasku na sezonski rad (legalni i ilegalni). U toj specifičnoj migrantskoj populaciji radi se o velikom udjelu žena, jer radi se o privremenim i sezonskim poslovima kao npr. njegovanju starijih osoba, branju voća i sl. To doista jest privremena ekonomska migracija. S pravne strane dosta je praktična, jer za nju ne treba boravišna dozvola i sl. jer uglavnom ne traje dulje od trajanja dozvoljenoga turističkog boravka, tj. tri mjeseca.

Sve u svemu, do Drugoga svjetskog rata hrvatsko etničko i državno područje je napustilo oko 1,2 milijuna ljudi. Pribrojano s razdobljem iza toga, uz pomoć egzaktnih podataka (npr. popisi stanovništva u zemljama u kojima Hrvati žive), procjena (npr. hrvatskih diplomatskih misija i konzularnih ureda, hrvatskih katoličkih misija, hrvatskih zajednica u pojedinim zemljama) i izračuna statističke vjerojatnosti, danas u svijetu izvan Hrvatske živi oko 3,5 milijuna iseljenih Hrvata i/ili njihovih potomaka.

HRVATSKA DIJASPORA U 15. I 16. STOLJEĆU

Moliški Hrvati u Italiji: *jednoga petka u mjesecu svibnju...*

Doseljavanje Hrvata na područje južne Italije, s najvjerojatnijim ishodištem središnjega dijela Dalmacije, među ostalim i u pokrajine Molise, siromašni gorski kraj na padinama Apenina, te uz to i na područja pokrajina Marke, Abruzzo i Apulija, teklo je u više navrata i s nejednakim intenzitetom. Po doseljenju, njihova je prisutnost bila znatna. Bili su odlično organizirani, osnivali su svoje društvene institucije (npr. bratovštine), gradili crkve.

U 15. i 16. st. doseljenici su, prema nekim talijanskim izvorima (koji doseljenike navode kao *Schiavoni*, što je bio onodobni sinonim za Hrvate, odnosno Dalmatince), nastavali oko

²⁰² Hrvati u Bosni i Hercegovini imaju status konstitutivnoga naroda.